Kentleşme, Güven, Dayanışma Kavramları Bağlamında Sosyal Sermaye ve Musahiplik Geleneğinin Analizi

Elif KARAKURT TOSUN[*]

Öz: *Toplumdaki bireyler arasında güven –* işbirliği *bağlarının oluşmasına temel hazırlayan ve bunun devamlılığını sağlayan bir takım mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalar sosyal sermaye başlığı altına ele alınmaktadır. Alevilik sistemi içinde temel kurumlar arasında yer alan musahiplik geleneği de güven, işbirliği ve gönüllülük temelinde şekillenmektedir. Bu çalışmada sosyal sermaye olgusunun bileşenleri, yapısı öncelikle analiz edilmiştir. Daha sonra musahiplik geleneği içerik ve şekil şartları bağlamında incelenmiştir. Bu analizlerden hareketle musahiplik bağının sosyal sermaye kavramıyla örtüşen ve ayrılan yönlerinin neler olduğu ele alınmıştır. Neticede ulaşılan sonuç ise şu şekildedir: hızla kentleşen ve farklılıklara şüphe ile bakılan bir dünyada, kişiler arasındaki güven duygusunu güçlendiren her bağ kıymetlidir ve desteklenmelidir.*

Anahtar Kelimeler: *Kentleşme, güven, sosyal sermaye, Alevilik, musahiplik geleneği.*

Analysis of Social Capital and Musahiplik Tradition Context of Urbanization, Trust, Solidarity Concepts

Abstract: *There are a number of mechanisms that provide the basis for the formation of trust and cooperation bonds among the individuals in the society and ensure its continuity. These mechanisms are discussed under the title of social capital. The tradition of musahiplik which is among the basic institutions in the Alevism system is also shaped on the basis of trust, cooperation and volunteerism. In this study, the components and structure of social capital phenomenon have firstly been analyzed. Then, the tradition of musahiplik has been examined in terms of content and form. Based on these analysis, what the overlapping and the differing aspects of the musahiplik bond are with the concept of social capital have been discussed. The conclusion consequently reached is like this: in the world which is rapidly urbanized and where the diversities are considered with suspicion, each bond that strenghtens the sense of trust among the individuals is precious and should be supported.*

Keywords: *Urbanization, trust, social capital,Alevism, the tradition of musahiplik.*

[*] Doç.Dr., Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu,Ali Osman Sönmez Kampüsü, Bursa/Türkiye

Makale gönderim tarihi:09.06.2017
Makale kabul tarihi:15.02.2018

Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 27, Sayı 3, Temmuz 2018, s.27-44

Giriş

Kent; farklı kültürlerden ve farklı sosyo-ekonomik koşullardan gelen kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri coğrafi bir mekândır. Bu mekânsal yapıda; farklı özelliklere sahip kentlilerin bir arada yaşamalarında, kentsel huzurun ve barışın sağlanmasında sosyal sermaye önemli bir bileşendir. Fakat 21. yüzyılda kentlerde farklı toplumsal sınıfların yaşam alanlarının birbirlerinden kesin çizgilerle ayrıldığı ve bireyler arasındaki iletişimin dolayısıyla güven duygusunun zayıfladığı gözlemlenmektedir. Bu durum sürdürülebilir bir kentsel yaşamın önündeki en önemli problemlerden birisidir.

Sürdürülebilir bir kentsel yaşamın sağlanabilmesi; kentteki bireyler arasında güven, işbirliği ve iletişim ağlarının canlandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Toplumdaki bireyler arasında güven ve işbirliği bağlarının oluşmasına temel hazırlayan ve bunun devamlılığını sağlayan bir takım mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalardan bir kısmı gönüllülük esasına dayan sivil toplum oluşumları, akrabalık – arkadaşlık ilişkileri, hemşehri temelli yapılanmalar, komşuluk kurumu, din temelli mekanizmalar, vb. şeklinde çok çeşitlidir. Toplumsal yapıda bireyler arasındaki bağları güçlendirecek kurumların sayısının artması huzurlu, güvenli ve dolayısıyla sürdürülebilir bir yaşama hizmet edecektir.

Bu çalışmada sosyal sermaye literatüründe kendisine çok az yer bulabilen din temelli bir bağ olan musahiplik geleneği irdelenmiştir. Musahiplik geleneğinin bir sosyal sermaye bileşeni olarak kabul edilip edilemeyeceği çalışmanın temel sorunsalıdır. Musahiplik geleneği, Alevi inanışının geçmişten günümüze kadar devam eden en sağlam işbirliği ve dayanışma mekanizmasıdır. Musahiplikle birlikte birey kendisi dışında, mensubu olduğu aileyi de bir ömür boyu etkiler; her koşulda musahibi olan kardeşine yardım etmekle yükümlü kılınır. Böylece musahiplik bağı ile bağlanan bireyler mensubu olduğu ailenin ve toplumun dışında ayrıca musahibi olduğu aile ile de derin bağlar kurarak toplumsal yapıda kendini daha güvenli hisseder. Böylece sosyal sermayenin bireye; dış dünya ilişkisinde, içinde yer aldığı topluluktan aldığı güç – özgüvenle dış dünya ile köprü kurabilme yetisini sağlama gücü musahiplik sistemi ile de sağlanmaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle kentleşme süreçlerinde bireyler arasında kaybolan güven ve işbirliği sorunsalı kentsel mekân – ilişkiler temelinde irdelenmiştir. İkinci olarak toplumsal yapıda bireyler arasında işbirliği ve güveni tesis etme sürecinde akademik literatürde önemli bir yere sahip olan sosyal sermaye olgusu ele alınmıştır. Daha sonra ise, çalışmada Alevilik bir dini kurum olmanın ötesinde sosyal bir sistem olarak analiz edilmiştir. Bu çerçevede Alevilik sistemi içindeki en önemli kurumlardan olan musahiplik olgusunun dini bir yükümlülükten öte bireyler arasındaki ilişkinin şekillenmesi sürecindeki rolü ve

sosyal sermaye olgusunun bileşeni olma fonksiyonu ele alınmıştır.

Kentleşme Sürecinde Bireyler Arasındaki Güven ve İşbirliği Sorunsalı

Kent; sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimleridir (Keleş, 2013). Tarih içinde çeşitli nedenlerle kentlerin taşıdıkları anlamlar ve işlevleri sürekli olarak değişikliğe uğramıştır. Bulundukları dönemin siyasal, ekonomik ve kültürel yapısı kentlerin geçirdikleri değişim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu alanlarda tanık olunan olaylar dolaylı veya dolaysız olarak kentsel yönetim tarzını, kentsel mekânın kullanım biçimini, kentteki kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini etkilemekte ve yön vermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik, politik, sosyo - kültürel dönüşümler kentsel mekân algılamalarında dolayısıyla kentsel mekânın biçimlenmesinde ve kentli bireyler arasındaki ilişkilerde etkilerini göstermektedir. Sanayi devriminde kentlerin aldığı göçlerden farklı olarak, günümüz kentleri iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan gelişmelerle geçmiş dönemlere oranla daha fazla göç alır hale gelmişlerdir. Teknolojik gelişmeler neticesinde mekânsal engellerin çok daha rahat aşılır hale gelmiş olması ile kent, gerek ülke içinden gerekse ülke dışından yoğun bir insan akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Aldığı iç ve dış göçlerle birlikte hızlı büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir (Karakurt, 2002: 14).

Günümüz koşullarında kentsel yapıda, ticari aktivitelerin ve bireylerin bir araya geldiği ve ulaşım akslarının kesiştiği kent merkezi olgusu önemini yitirmiştir, kentlerde birden çok merkez ortaya çıkmıştır, geniş çevre yollarıyla bölgeler arası hareketlilik yaşanmaya başlamıştır. Fakat bu hareketliliğe rağmen, kentte birbirinden kopuk, birbirine yabancı ve farklı kimliklere sahip mekânlar artmaktadır. Yaşanan toplumsal parçalanma, kentte güven ve emniyeti yok etmektedir. Kentin sokaklarında, metrolarında her an, her şeyle –kapkaç, cinayet, eğlence, vb.- karşılaşılma ihtimali artmıştır. Sokaklar artık garantisiz, sosyal güvenceden yoksun insanların mekanıdırlar (Su, 1995: 47).

Kentteki bireyler arasındaki iletişimsizlik ve güvensizlik, sürdürülebilir kentsel yaşamın önündeki en büyük tehditlerden birisidir. Farklı toplumsal grupların yaşamlarını sürdürdükleri iş, ikamet ve eğlence mekânlarının birbirinden ayrılmasıyla toplumsal gruplar arasında ayrışma hız kazanmaktadır (Ayata, 2003: 37).

Kente yönelen yoğun göç ile birlikte kentte bilinmeyen olgusu giderek artmıştır. Zorunlu sebeplerle kente göç etmiş ve formel mekanizmalar içinde konut – iş bulmayan kişilerin bir kısmı, kentte yaşamlarını sürdürebilmek adına enformel mekanizmalara başvurmaktadır**.** Kentsel mekanda barınma amaçlı gecekondu tarzı konutların yapılması, kişilerin geçimlerini enformel işlerle sağlamaları, kentteki sosyo – ekonomik koşullara uyum sağlayamayan parçalanmış aileler ve bunun sonucu ortaya çıkan evsiz çocuklar, sayısı her geçen gün artan kap – kaçların varlığı ve diğer kent suçlarının sayısının yükselmesi, vb. unsurlar enformel mekanizmaların örnekleridir. Özellikle göçle büyüyen az gelişmiş toplumların kentlerinde, formel sektörlerde istihdam imkânı olmadığı zaman yoksulluk kültürü ortaya çıkmaktadır. Bu kesim bir yoksulluk kültürüne sahiptir, koşullar değiştikçe bunalımlı ve sadece anlık yaşamaya önem vermekte, geleceğe ise önem vermemektedir (Kıray, 1982: 59). Bu bireylerin kentsel yaşamda sayılarının artması, orta – üst gelir grupları arasında kendi yaşamlarına ait bir tehdit olarak algılanmakta ve bu kişilerle ortak mekânları paylaşmak ciddi bir risk olarak kabul edilmektedir. Neticede özellikle orta – üst gelir grupları kentsel kamusal alanı terk ederek kendi kabuklarına çekilmeye başlamışlardır. Sennett'in ifadesiyle, ... kentler insanlarla doldukça bu insanlar birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başladılar. Kentlerde daha fazla yabancı vardır ve daha yalıtılmış durumdadırlar. Bu yoğun insan akını ile kentsel yaşam gittikçe renksizleşmekte ve nihayet kamusal alan ortadan kaybolmaktadır (Sennett, 1996: 176). Bilinmeyenin verdiği korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, kent içi alanların negatif özelliklerinden uzak, ama kente yakın bölgelerde oluşturulmuş olan yerleşim bölgelerine taşınmaya başlamışlardır. Bu kişiler, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Bir zamanlar kentlerin kurulmalarına neden olan korkuların yerini, 21. yüzyıl kentinde 'kentsel korkular' almıştır; 'içerideki düşman'a ilişkin korkular. Bu tür korku bir bütün olarak; kolektif mülkiyet ve bireysel güvenliğin kolektif teminatı olarak kentin bütünlüğü ve güvenliğinden çok, kentin içinde kişinin kendi yuvasının yalıtılmışlığı ve güvenliğiyle ilgidir. Bir zamanlar kentin etrafını saran duvarlar artık çok farklı yönlerde şehri boydan içeriden bölmektedir. Kontrol altındaki bölgeler, belli kişilerin girişine izin verilen kontrol altındaki kamusal mekânlar, kapılarda silahlı bekçiler ve elektronik olarak işleyen kapılar; bütün bunlar artık kent kapılarının altında pusuya yatmış yabancı ordular ya da yol çeteleri, çapulcular ve büyük oranda bilinmeyen öteki tehlikelerden çok, istenmeyen hemşerilere karşı alınmış önlemlerdir (Baumann, 1999: 57). Kentlerdeki demografik yapının çeşitlenmesiyle kamusal alanlarda yaşanmaya başlanan güvenlik sorununun yol açtığı boşluk ve korku, orta ve üst gelir gruplarının kentsel mekânı terk ederek kentlerin etrafında yeni yapılanan ve güvenlik önlemleriyle korunan konutlarla aşılmaya çalışılmıştır.

Kentte yaşayan farklı toplumsal gruplar, yaşam alanlarının ayrılmasıyla birlikte birbirlerinden uzaklaşmaktadırlar. Parçalanmış kentte gerilim, şüphe ve ayrımcılık farklı gruplar arasındaki temaslara giderek daha fazla damgasını vurmaktadır ve gruplar aralarındaki uzlaşılması mümkün olmayan farklılıklar vurgulandıkça kentsel bütünleşme ümidi giderek azalmaktadır (Calderia, 1996; Ayata, 2003: 37).

Neticede kente/kentliliğe ait ortak paylaşımlar miadını doldurmuştur (Zukin, 1995: 2). Böylesi güvensiz bir ortamda kentteki bireyler arasında güven ilişkisinin kurulmasına imkân verecek, işbirliği ve dayanışmayı geliştirecek mekanizmalar her geçen gün önem kazanmaktadır.

Sosyal Sermaye Olgusu

Woolcock ve Narayan'ın savına göre, sosyal sermaye bir terim olarak ilk kez Hanifan (1916) tarafından kullanılmıştır. Hanifan, toplumun katılımının eğitim ve okul performansını arttırmadaki önemini açıklarken, sosyal sermaye kavramını ortaya atmış; sosyal sermayeyi sosyal birimi oluşturan bireyler ve aileler arasında iyi beklentiler, arkadaşlık, sempati ve sosyal ilişki gibi çoğu insanın günlük yaşamında görülebilecek kavramlara dayalı olarak tanımlamıştır (Tüylüoğlu, 2006: 21). Modern anlamda ise sosyal sermaye kavramı varlığını, Pierre Bourdieu'un sosyoloji (1980), Robert Putnam'ın siyasal bilimler (1993, 1996), James Coleman'ın eğitimsel sosyolojisi (1988) ve Francis Fukuyama'nın ekonomi tarihi ve sosyoloji (1996) ve Dünya Bankası'nın (Narayan ve Pritchett 1997) makro düzlemdeki çalışmalarına borçludur. Sosyal sermaye kavramı farklı disiplinler ve yaklaşımlar tarafından farklı kavramsal çerçevelerle sınırlandırılmakta, amaçlarına ya da kaynaklarına göre farklı sosyal sermaye tanımları tartışılmaktadır (Köse, 2004: 45). Sosyal sermaye; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı veya başka bir ifade ile toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri (Karagül ve Masca, 2005: 41) olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal sermaye ile ilgili olarak yapılan tanımlamaların temelinde *sosyal dayanışma*, *güven* ve *işbirliği* vardır. Sosyal sermaye, tanıma ve karşılıklı tanışıklık ilişkilerinin azami veya asgari düzeyde kuramsallaşan sağlam bir ağ yapılanmasında, dürüstlüğe ve iyi niyete dayanan kaynakların toplamıdır (Bourdieu, 1986: 119). Fukuyama'ya (1999) göre, sosyal sermaye modern ekonomilerin verimli bir şekilde işlemesi için çok önemlidir, ayrıca istikrarlı liberal demokrasiler için de olmazsa olmaz koşuldur. Bu anlamda sosyal sermaye ile ekonomik, politik ve sosyal kalkınma arasında doğrusal bir ilişki vardır (Trigilia, 2001: 18). Sosyal sermaye; bir toplumun üretkenliğini ve sağlıklı bir sosyal yapıya kavuş-

masını sağlayan normlar, sosyal ağlar ve insanlar arası güven olarak tanımlanmaktadır. Sosyal sermayenin temelinde insanların kendi bireysel ve topluluk hedeflerini gerçekleştirmeyi sağlayan ve toplumsal ilişkilere, yapılara ve kurumsal düzenlemelere içkin olan kural, norm, görev, karşılıklılık ve güven (Akdoğan, 2002: 72) vardır. Bu yönüyle sosyal sermaye, mikro ve makro ölçeklerdeki sosyal ve ekonomik gelişmenin ayrılmaz bir bileşenidir (Şenkal, 2005: 3). Toplumdaki güçlü bir sosyal sermaye, ortak hedefleri olan kişilerin, hedeflerine daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşmalarını sağlar (Sporer, 2004). Farklı bir ifade ile sosyal sermaye, toplumdaki bireyler arasında *tutkal* işlevine sahip bir unsur olarak görülmektedir. Bu tutkal, insanların bir arada çalışmalarına, yaşamalarına ve bir şeyler paylaşmalarına imkân verecek bağların oluşmasını sağlamaktadır (Paldam, 2000: 2). Söz konusu tutkal, inançları, normları ve dinsel inançları da içeren farklı sosyal olgu ve uygulamalarla açıklanmaktadır (Woolcock, 1998: 158-160).

Dünya Bankası tarafından yapılan çalışmalarda da sosyal sermaye kavramı açıklanmaktadır, bu çalışmalarda özellikle altı unsura dikkat çekilmektedir; "gruplar ve ağlar", "güven ve dayanışma", "kolektif çalışma ve işbirliği", "bilgi ve iletişim", "sosyal birleşme ve bütünleşme", "yetki ve politik faaliyetler" (Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock, 2003: 13).

Putnam'a (2000) göre ise sosyal sermayenin göstergeleri şu şekildedir; sosyal eşitsizlik oranı, ekonomik eşitsizlik oranı, tolerans –hoşgörü– vergi yükümlülüklerini yerine getirme oranı, sağlık hizmetleri, şiddet oranı, suç oranı, çocukların televizyon izleme oranı, çocuk sağlığı ve eğitim kalitesi. Dünya Bankası ve Putnam tarafından yapılan çalışmalarda, toplumsal bir yapıda sosyal sermayenin ölçülmesine ilişkin belirli göstergeler belirlenmesine rağmen Harper, Prusack, Cohen gibi akademisyenler sosyal sermayenin ölçülemeyeceğini iddia etmektedirler. Yine Field'e (2006: 180) göre sosyal sermaye ile doğrudan ilgili olan şeylerin çoğu söze dökülmemiş ve ilişkiseldir, ölçüm ve sınıflandırmayı mümkün kılmaz.

Kentleşme Süreci ve Sosyal Sermaye Sorunsalı

Dünya üzerinde kentlerin ve kentlerde yaşayan kişilerin sayısı hızla artmaktadır. Bugün yaklaşık 7 milyar 400 milyon olan dünya nüfusunun yarıdan fazlası kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılına gelindiğinde, dünya nüfusunun dokuz milyara, kentlerde yaşayan nüfusun ise altı milyara yükseleceği tahmin edilmektedir (Bagchi-Sen, Cline-Cole, DeFilippis vd. 2000: 5). Kentlerde yaşayan nüfusun hızlı bir şekilde artmasıyla 'sürdürülebilir kentleşme' kavramı önem kazanmıştır. Temmuz 2000'de Berlin'de düzenlenen URBAN 21 Konferansı'nda sürdürülebilir kentleşme şu şekilde tanımlanmıştır: Kentsel mekanda, –gelecek nesillere ilişkin sorumluluklar göz önünde bulundurularak– ekolojik, kültürel, politik, kurum-

sal, sosyal ve ekonomik bileşenleri içeren politikalarla, kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi sürecidir. Kentlerde ekonomi ve ekoloji tabanlı sürdürülebilirlik olguları yanından en az onlar kadar önemli bir unsur, sosyal sürdürülebilirlik temelinde şekillenen yapılanmalardır. Şöyle ki kentin; farklı kültürlerden, farklı sosyal ve ekonomik koşullardan gelen kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri coğrafi bir kendilik olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu farklılıkların kentsel yapının devamlılığı noktasında bir tehdit olarak algılanması yerine bunların bir değer olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu coğrafi kendilikte; farklı özelliklere sahip kentlilerin bir arada yaşamalarında, kentsel huzurun ve kentsel barışın sağlanmasında sosyal sermaye önemli bir bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal sermayenin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının değerli bir servet olduğudur. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturur, çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –yalnız insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil– bir kişinin diğerleriyle –tanımadığı kişilerle– ortaklaşa çalışmasını sağlar (Field, 2006: 16).

Sosyal sermaye bir kişi veya kurumun elinde değildir; kişiler veya kurumlar arası ilişkiler ağında ortaya çıkar, ilişkiler devam ettikçe sosyal sermaye de artar. Bu açıdan sosyal sermayenin kurulması, karşılıklı güven, diyalog ve işbirliğine bağlıdır (Şenkal, 2005: 11). Sosyal sermayenin bu özelliği nedeniyle, kentteki kişiler arasındaki ilişkiler ağının güçlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel toplum, asla yan yana konulmuş bir atomlar yığınından oluşmaz. Kentsel toplumun üyeleri, değişimin yapıldığı kısa anları daha derin ve daha ileriye yayan bağlarla birleşmiştir (Durkheim'dan aktaran Field, 2006: 16). Jacobs, Durkheim ile benzer bir görüştedir. Buna göre Jacobs, kentsel mekânda kişiler arasında kısa anlarda kurulan ilişkilere dikkat çeker, örneğin sokakta veya parkta yürüyüş yapan kişilerin birbirleriyle kurdukları göz kontağının bile kent kültürünün geliştirilmesi açısından önemli olduğunu vurgular. Hatta Jacobs (1992), kaldırımların ve parkların –kentsel kamusal alanların– amaçlarından birisinin de, çeşitli nedenlerle oralarda bulunan kişilerin birbirleriyle karşılaşmalarını ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlamak olduğunu ifade etmektedir. Fakat kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerlerinin nüfusu arttıkça kişiler arasındaki ilişkiler de zayıflar. Küçük yerleşimlerde kişilerin birbirleriyle kurduğu ilişkiler daha yoğun ve uzun sürelidir. Buralarda herkes birbiri hakkında bilgiye sahiptir. Büyük kentlerde ise, kentin kamusal alanlarında kişiler yüz yüze geldiklerinde aralarında doğal veya resmi hiçbir bağ kurulmaz. Dolayısıyla büyük kentlerde kişiler arası diyaloglar gittikçe azalır; bunun temel sebebi, kişilerin diğerlerini tanımamasıdır (Jacobs, 1992: 53-72). Büyük kentlerde, bireyler arasında ilişkilerin minimum düzeye ulaşmasına paralel olarak sivil dayanışma ve kişilerin birbirlerine karşı yükümlülükleri zayıftır (Putnam, 2000: 206; Rosero vd. 2005: 5). Bir diğer ifa-

de ile küçük yerleşim birimlerine oranla büyük kentlerde sosyal sermaye daha zayıftır. Fakat paradoksal bir şekilde büyük kentlerin güvensiz ve belirsiz sosyal atmosferinde, huzurlu ve sürdürülebilir bir yaşamın sağlanabilmesi için sosyal sermaye bağlarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu sosyal sermaye bağı; kimi zaman bir sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü bir sosyal sorumluluk projesi ile kimi zaman bir okul bünyesindeki öğrenci – eğitmen – aile işbirliği ile kimi zaman dini bir kurumun başlattığı hoşgörü ve dayanışma iklimi ile kurulmalıdır. Büyük kentlerde yabancı olgusu temelinde şekillenen korku – güvensizlik atmosferinin dağılarak güven – işbirliği – dayanışma duygusunun hâkim olacağı bir kentsel yapının şekillenmesinde etkili olabilecek araçlardan birisi de hem bir dini sistem hem de sosyal bir sistem olarak kabul edilen Alevilik anlayışı ve bu anlayışın içindeki dedelik kurumu, cem evleri ve musahiplik geleneği bu sürece katkı sağlayabilir. Bu çalışmada Alevilikteki önemli bir kurum olan musahiplik geleneğinin sosyal sermaye bileşeni olarak kabul edilip edilemeyeceği sorunsalı üzerinde durulmuştur.

Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik

Alevilik bir inanç sistemi olmanın çok daha ötesinde mensubu olduğu bireylerin ait oldukları toplum içinde uymaları gereken kuralları, değerleri olan kendi içinde öğretilere – geleneklere sahip bir yaşam modeli veya sosyal sistemdir. Alevîlik, günümüze kadar devam eden, süreç içinde kısmen değişmiş olsa bile, hâlen varlığını sürdüren güçlü bir sosyal sistemdir. Caferîlik'ten ve Batınîlik'ten etkilenmiş olan Alevilik, İslam'dan önceki Türklerin örf ve adetlerini de inanç esaslarına eklemiştir (Ekinci, 2002: 226). Alevilik, zengin bir kültürel karışıma sahip olup, farklı kültürlerin inanç izlerini taşımaktadır. Ayrıca Alevilik, İslam inanç esaslarına zıt unsurlar içermeyen, İslamiyet'in değişik bir yorumu olarak kabul görülmektedir (Gül, 2014: 68).

Alevilik ile ilgili olarak çok farklı tanımlamalar ve kavramlar bulunmaktadır. Burada bu tanımlamalardan 'Alevî' kelimesinin, sözcük olarak, 'Ali'yi tutan', 'Ali'nin yolunda giden', 'Ali taraftarı', 'Ali'ye bağlanan' anlamı kullanılmıştır. Bu yönüyle Alevilik, bir inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin bir uzantısı olarak kendi içinde uyulması gereken kuralları ve yerine getirilmesi gereken ritüelleri barındırmaktadır. Bu kurallar ve ritüeller kısaca şu şekilde özetlenebilir: İmam Cafer Buyruğu'nda belirtilen "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışı; "Üç Sünnet Yedi Farz" bahsi; on iki hizmetin varlığı; bir ibadet olarak kabul edilen "cem ayini" ve bu ayin içinde yerine getirilmesi gereken kurallar, oruç ibadeti (Gül, 2014: 72-74), vb. bu inanç sisteminin temel uygulamaları ve kuralları arasında yer almaktadır.

Günümüzde ise Alevilik bir inanç sistemi olduğu kadar insanların yaşa-

yış biçimi hâlini almıştır, dolayısıyla bir sosyal sistemdir. Kentleşme süreçleriyle birlikte Alevilik ritüelleri ve kurumları da bir dönüşüm sürecine girmiştir. Kentleşme süreçleriyle köylerini terk eden Aleviler, zamanla köyde kalan Alevilerden dini idrak şekilleri ve uygulamaları farklılaşmaya başlamıştır. Bir taraftan kent kültürünün etkileri, farklı dinî kimliklere sahip gruplarla temas, diğer taraftan eğitim düzeyinin yükselmesi kentlerdeki Alevilik algısını etkilemiştir. Özellikle kentsel yapıda yeni kuşaklarda melezleşme ve Lila Abu Lughod'un yarımlık (halfy)[1] diye tanımladığı yeni bir melez kültürel yapı meydana gelmiştir. Farklı kültürlerle ve inanç sistemleriyle karşılaşma durumu, kentsel yapıdaki Aleviliği doğrudan etkilemiştir. Kırsal yapıda geleneksel Alevilik olarak adlandırılan yapıda zorunlu olarak yerine getirilmesi gereken ritüeller ve kurumlar modern Alevilikte veya bir diğer ifade ile kentsel yapıdaki Alevilikte her zaman için tezahür etmemektedir. kırsal yapıda görülmeyen uygulamalar kentsel yapıda yeni bir mekanizma olarak gelişmektedir. Bu çalışma kapsamında Alevilik sistemi içinde önemli bir yere sahip olan musahiplik geleneği temel tartışma konusu olarak ele alınmıştır.

Sosyal Sermaye Örneği Olarak Musahiplik Geleneği

Alevi-Bektaşi topluluklarında sosyal dayanışma ve bütünleşmeyi, birlikteliği ve her türlü dağılmayı engelleyen cemaat ruhunu, biz şuurunu ve grup bilincini güçlendirmeyi ve pekiştirmeyi hedefleyen birtakım ibadetler ve kurumlar vardır. Bunların bir kısmı; birlik ve beraberliğin en üst seviyeye ulaştığı toplu halde yapılan bir ibadet olan Ayin-i Cem, dedelik, musahiplik ve düşkünlük kurumlarıdır. Bu kurumlar Aleviliğin sürekliliğini sağlayan önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Alevilik anlayışının temel yapı taşlarından birisi olarak kabul edilen musahiplik, iki Alevî ailenin dünyada ve ahirette kardeş olmasıdır (Azar, 2013: 76). Alevilik- Bektaşilik Terimleri Sözlüğü'ne göre musahiplik; "Arkadaşlık eden, ikrar verecek, nasip olacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği kefil, eş, yol arkadaşı; musahip kavline girme; Alevi meydanına girme" (Korkmaz, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır.

Farklı bir tanıma göre musahiplik; ikrar vermiş olan ve kan bağı da taşımayan evli iki kişinin eşleri ile birlikte, dedenin ve cem topluluğunun önünde, Hakk'a yürüyünceye kadar kardeş kalacaklarına, birbirlerini koruyup kollayacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına dair söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan manevi kardeşliktir (Korkmaz, 2005: 482-483).

[1] Yarımlık, farklı etnisite veya kültürden gelen anne babanın çocuklarının veya farklı kültürde yetişen kişilerin karışmışlık durumunu açıklayan bir kavramdır.

Alevî-Bektaşî inancında kişinin "musahibi" olma yükümlülüğü yedi farzdan, yani yerine getirilmesi gereken yedi yükümlülükten biridir (Azar, 2013: 76). Geleneksel Alevi yaşamında, her Alevinin bir musahibi olması zorunludur. Zira musahibi olmayan bir Alevi yapılan dini ritüellerin hiçbirine katılamaz.

Özellikle 1950'lerde başlayan ve gittikçe artan köyden kente göçler neticesinde Alevilik büyük ve ciddi yapısal değişimler geçirmiştir (Balkanlıoğlu, 2006). Kentleşme süreciyle birlikte bireylerin gündelik yaşamları ve inançlarını yerine getirme şekilleri de bir dönüşüm sürecine girmiştir. Alevi toplumlarda tanık olunan dönüşümlerden bir tanesi de musahiplik kurumunda görülmektedir. Geleneksel Alevi toplumunun dinsel ve sosyal düzenini ayakta tutan ana kurumları dede ocakları, musahiplik ve cemdir. Fertlerin dinî ve sosyal hiyerarşideki yerleri, birbirleri ile ilişkileri, gündelik hayatın işleyişi, anlaşmazlıkların düzenlenmesi gibi hayatın her alanı bu ana kurumlara referansla düzenlenmiştir (Bal, 1997). Geleneksel yapıda veya başka bir ifade ile kırsal yapıda bir kimsenin Alevi sayılabilmesi için üç şartı muhakkak sağlaması gerekmektedir (Yıldırım, 2012: 146):

- Kalıtsal olarak belirlenmiş olan mürşidine (dede) bağlılık ve birçok konuda onun onayına tabi olmak,
- Musahip kavline girip hayat boyu onun şartlarını sağlamak,
- Her yıl görgüden geçmek.

Musahiplik uygulaması, Alevi toplumunun kendi içindeki dayanışmayı güçlendirme görevini üstlenmiştir. Geleneksel Alevi dünyasında toplumsal dayanışmayı arttıran ve oldukça güçlü olan bu kurum, vazgeçilmez bir unsur olarak halen varlığını sürdürmektedir (Subaşı, 2010: 94). Musahipliğin amacı, Alevi toplumlar arasındaki dayanışma, paylaşma ve kardeşlik duygularını geliştirmektir.

Musahip olan çiftler kardeş sayılır. Çocukları birbiriyle evlenemez. Her yol kardeşi birbirlerinin eşlerine bacı, kardeş şeklinde hitap ederler. Birbirlerinin ekonomik ve sosyal durumlarında yardımlaşma yapmak bir zorunluluktur. Birbirlerinin çocuklarını koruyup gözetmek ile yükümlüdürler (Yılmaz 2005: 100). Musahip olmuş kişilerin (canlar), biri açken diğeri tok yatamaz; biri çıplakken diğeri kaftanla dolaşamaz. Birinin sorunu varken diğeri o sorunun dışında duramaz. Aynı baba ve anneden olanların rızkı farklıdır ama musahiplerin rızıkları birdir; olan olmayana vermek mecburiyetindedir. Vermezse bu kişilerin musahipliği düşer. Ayrıca musahipler, aynı yerde yaşamalıdırlar ki birbirlerinin sorunlarına ve yardımlarına koşabilsinler. Musahipler, birbirinden kız alıp-veremez. Çünkü evlatları kardeştir ve eğer ki evlenirse zina yapmış olurlar. Bu nedenle musahibiyle evlenen biri olursa hem evlenenlerin hem de ailelerin musahiplikleri düşer ve

cemaatten kovulurlar (Türkekul, 2016:163).

Musahiplik ile ilgili farklı bölgelerde gerçekleştirilen uygulamalar analiz edildiğinde musahip olabilmenin yaşı ile ilgili herhangi bir sınırlamanın olmadığı tespit edilmektedir. Ergenlik çağına girmek yeterli sayılmaktadır. Ancak musahip olacak bireylerin evli veya bekâr olmaları gerekliliği ile ilgili araştırmacılar arasında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir.[2]

Yine kimlerin musahip olabileceği konusunda bölgesel düzlemde farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Şöyle ki; bir bölgedeki uygulamaya göre musahiplik, sosyal yararlar gözetilerek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir iki talip arasında gerçekleştirilmektedir. Fakat farklı bir yörede ise musahip olacak kişilerin birbirlerine denk olmaları gerektiği konusunda uygulamalar bulunmaktadır.[3]

Musahiplik Ritüeli

Musahiplik Alevi-Bektaşi inanışının önemli basamaklarından birisidir. Bu inanış ve kültürel ilişki hem dayanışmayı hem de topluluğun devamlılığı sağlamaktadır. Grubun ayakta kalmasında ve varlığını devam ettirmesinde bu kolektif dayanışma ilkesi, iç direnci oluşturması açısından toplumsal bir yapıyı ortaya koyar. Musahiplik aynı zamanda, topluma giriş törenini tamamlamış Alevi-Bektaşiliğe gerçek bir üye olmanın sembolüdür (Türkdoğan, 1995: 490-491).

Her Alevi çifti bir musahip tutmak zorundadır. Dört kişilik iki aile arasında gerçekleşen (Kadın, bir başka kadının kocasını; erkek de başka bir erkeğin karısını musahip seçer, meydana girer.) bu törenle kazanılan yeni durum hem dünya hem de ahiret kardeşliğidir (Eröz, 1990: 111).

İki ailenin musahip olabilmesi yapılan ritüel "musahiplik cemi" olarak tanımlanmaktadır. Musahiplik cemi olarak adlandırılan bu ritüel oldukça büyük ve gösterişli bir ritüeldir ve bu büyüklüğün bir uzantısı olarak musahip olan kişiler için oldukça zor ve sorumluluk içeren görevleri beraberinde getirmektedir. Bu ritüelin gerçekleşerek iki ailenin musahip olabilmesi için birtakım kuralların ve işlemlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Söz konusu ritüel yapılmadan

[2] Bulut (2003) çalışmasında Isparta yöresindeki Alevilerde (Tahtacılar) evli olan kişilerin musahip bağı ile bağlanabilecekleri belirtilmiştir. Ersal (2013) doktora çalışmasında Çubuklu yöresine ait musahiplik geleneklerine ilişkin analizinde evli kişilerin musahip bağı ile bağlanabileceğini belirtmiştir.

[3] Diyarbakır Bismil örneğinde yapılan alan çalışmasında, musahip olacak kişilerin bir bireylerin kesinlikle denk olması gerektiği belirtilmiştir (Türkkekul, 2016). Isparta yöresindeki Alevilerde de denkliğin önemli olduğu Bulut'un (2003) çalışmasında belirtilmektedir. Çatlı Özen (2013) tarafından hazırlanan doktora tezinde de musahipliğin gereklerinin yerine getirilebilmesi ve devamlılığı için musahipler arasındaki denkliğin önemli olduğu belirtilmektedir. Oysa Yaman (2012) tarafından yapılan analizde musahiplik, sosyal yararlar gözetilerek ve sosyal dengeyi sağlamak amacıyla biri varlıklı, biri fakir iki talip arasında gerçekleştirilmelidir.

önce musahip olmak isteyen her iki aile öncelikle anne ve babalarının onaylarını almak zorundadır, alınan bu onay ile birlikte kendilerine rehberlik yapacak "rehbere" başvururlar. Rehber, söz konusu başvuruyu değerlendirir ve eğer olumlu bulursa durumu "dede"ye bildirir. Ve bunun üzerine tören yapılır; törende musahip olacak aileler (canlar), mürşidin karşısında dara dururlar. Dede, öncelikle onlara musahipliğin beraberinde getireceği sorumluluğu hatırlatarak: "Sakın bu yola gelmeyin, çünkü bu yol, zordur; gelme gelme, gelirsen dönme; gelenin malı gider, dönenin canı gider; öl ama ikrar verme, öl ikrarından dönme.'' der (Bozkurt, 2006: 83). Törende musahip olmak isteyen ailelere musahipliğin kuralları sayılır ve söz konusu kuralları yerine getirmeyi kabul edip etmeyecekleri sorulur. Musahiplik bir Alevi ailenin hayatında sadece bir kez yapabilecekleri ve ömürleri boyunca sürdürmeleri gereken bir kardeşlik bağıdır, bu ailelerin arasında herhangi bir küskünlüğün girmemesi gerekmektedir. Her iki tarafta bu şartları kabul ederse dede bir gülbank[4] okur ve arkasından taraflar birbirlerini sınamak ve bunu yürütüp yürütemeyeceklerine kesin karar vermek amacıyla en az bir yıl olmak üzere iki ya da üç yıl beklerler. Bu süreç, birbirini sınama ve anlama sürecidir. Eğer taraflar, bu süreç içerisinde anlaşamayıp bunu yürütemeyeceklerine kanaat getirirlerse, musahip olmaktan vazgeçerler. Böylece kardeşlik yeminleri bozulmamış olur ve daha sonra başka biri ile de musahip olabilirler. Musahip olduktan sonra andı bozanlar ise, hayat boyu yeni musahip tutamazlar, düşkün sayılırlar (Korkmaz, 2005: 310). Taraflar, birbirini tanıyıp anladıktan ve bu işe kesin karar verdikten sonra artık musahiplik cemi yapılır.

Musahiplik sürecinin kesinleşmesi musahiplik cemi ile gerçekleşmektedir. Musahiplik cemi için musahip olacak olanlar daha önceden boy abdesti alırlar. Boy abdesti sırasında önce eller, sonra ağız, burun ve yüz yıkanır. Ardından rehber tarafından boyunlarına mendil veya tığ-bent bağlanarak cem meydanına getirilen canlar, eşleri ile birlikte dara dururlar, arkasından üzerlerine beyaz bir çarşaf örtülerek dededen dua ve nasihat alırlar. Bu beyaz çarşaf, yaşarken ölmenin, ölmeden önce ölmenin ve kefenlenmenin simgesidir. Dede tarafından, musahip olacak kişilere çeşitli nasihatlerde bulunur. Son olarak dede, topluma dönerek bu kişilerin varsa kusurları, hataları ve ayıplarının söylenmesini ister. Böylece orada bulunan topluluğun bu kişilerin musahip olma konusundaki düşünceleri de öğrenilmiş olur. Eğer topluluk bu duruma razı ise, yeniden bu kişilere nasihatler verilir. Musahipler de, Hak Muhammed Ali'ye daima bağlı kalmaya ve Hüseyin'in yolundan ayrılmamaya söz verirler, böylece kabul gerçekleşmiş olur. Cemin sonunda artık musahip olanlar, dede ve rehberden başlayarak oradaki tüm büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öperler, sonra ceme katılan herkes birbiriyle niyazlaşır (Bulut, 2013: 109-110).

[4] Bazı dinî ve resmî törenlerde belli bir edâ ile veya makamla okunan dua.

Musahiplik Kurumunun Modern Dünyadaki Sosyal Sermaye Kurumu ile İlişkisi

Ekonomik ve teknolojik gelişmelerin bir uzantısı olarak kırdan kentlere yönelen göçlerle birlikte hızla kentleşen dünyada kendi kabuğuna çekilerek, kentteki diğer bireylere karşı daha temkinli ve güvensiz hale gelen bireyin yalnızlaşma süreci içinde yaşadığı toplumla bir bağ kurabilmesi ve toplumla bir aidiyet ilişkisi içine girebilmesi için en önemli mekanizmalardan birisi olarak sosyal sermaye kavramına vurgu yapılmaktadır. Callois ve Aubert (2007) tarafından yapılan analizlerde sosyal sermayenin (dış dünyaya ile) köprü kurma ve (içinde yer aldığı toplumla) bağlantılı olma özelliği aracılığıyla birey dış dünya ilişkisinde içinde yer aldığı topluluktan aldığı güç – özgüven ile daha rahat hareket edebileceği ortaya konulmuştur. Sosyal dayanışma, yardım, güven ve gönüllülük temelinde şekillenen sosyal sermaye olgusu; kentleşme ile birlikte yalnızlaşan ve dış dünyaya – insanlara güvenini yitirmiş olan bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapıdan kopmaması, ekonomik - sosyal boyutlarıyla her geçen gün daha da zorlaşan bir toplumsal yapıda ayakta durabilmesi, toplumdaki diğer kişilere yardım ederek aslında kendi benliğine yardım eden birey olarak istikrarlı ve güvenli yaşam alanlarının oluşması çerçevesinde kentlere –toplumlara da yarar sağlayan bir olgudur.

Aleviliğin temel kurumlarından birisi olan musahiplik ise, aralarında herhangi bir kan bağı olmayan iki ailenin tamamen gönüllü olarak ölene kadar sürecek uzun bir zaman diliminde dayanışma içinde olacakları, kardeş olarak kabul edilip karşılaşacakları her zorlukta birbirlerine destek olmalarını içeren bir anlayıştır. Musahipliğin de temelinde sosyal dayanışma, yardım, güven ve gönüllülük prensipleri yatmaktadır. Alevi bireylerin sosyal, kültürel ve inanç gereksinimlerini karşılamak üzere ortak paydalarda buluşarak bir araya gelmeleri ve bu amaca yönelik işlevsel sosyal örgütler oluşturmaları, sosyal sermayenin o yapı içinde oluşumuna katkı sağlamaktadır (Balkanlıoğlu ve Irmak, 2014: 156). Sosyal sermayeden en önemli farkı ise, alevi olan kişiler arasında kurulan bir bağ olmasıdır. Farklı ifade ile aralarında musahiplik bağı olan kişiler aynı toplumun ve inancın bir parçası olmalıdırlar; her iki tarafın aynı dili konuşuyor olmaları, aynı yerleşim merkezinde yaşamaları, birbirlerinden uzak yaşamamaları gerekmektedir (Bozkurt, 2006: 72; Korkmaz, 1997:135-136; Bulut, 2013:112).

Musahiplik bağı Alevilikte olmazsa olmaz şartlar arasında yer almaktadır, kırsal yapıda izlerinin daha belirgin olarak tespit edilebildiği Alevilikte musahibi olmayan Alevilerin Aleviliğinin sorgulanabileceğini savunan söylemler[5] bulunmaktadır. Keza bu düşüncenin bir uzantısı olarak kırsal yapıda yaşayan Alevi toplumlarda halen var olan bir uygulamadır musahiplik bağı kent hayatında han-

[5] Yıldırım'a göre (2012) musahiplik geleneksel Aleviliğin omurgasını oluşturan ana kurumlarındandır ve geleneksel Aleviliğe göre musahip tutmayan bir kişi Alevi sayılamaz.

tal kalmış ve büyük oranda terk edilmiştir (Yıldırım, 2012:141). Oysaki kentsel yapının yalnızlaştıran, belirsiz ve güvensiz yaşam alanlarında bireylerin ihtiyaç duyduğu sosyal dayanışma ve birlik duygusunu verebilecek en önemli araçlardan birisi musahiplik bağıdır. Bu nedenle en az kırsal yapıdaki bireyler kadar ve belki de daha fazla kentsel yapıda yaşayan Alevi – Bektaşilerin musahiplik kurumunun devamlılığına ihtiyaçları vardır.

Musahiplik kurumu ve sosyal sermaye olgusunun dayandığı temel değerler bir arada analiz edildiğinde ortaya çıkan durum aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Sosyal sermaye toplumdaki tüm bireyler arasında karşılıklı olarak kurulabilecek bir bağı ifade etmektedir. Bu bireylerin dini inançları, kültürel yapıları, sosyo – ekonomik özellikleri belirleyici bir faktör değildir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşu aracılığıyla gerçekleştirilen bir projede, bir okul - hastane çatısı altında veyahut komşuluk – arkadaşlık ilişkisi içinde kısacası toplumsal yapının tüm izdüşümlerinde kendisini gösterebilmektedir. Sosyal sermaye olarak adlandırılan köprü veya bağlarda önemli olan tamamen gönüllülük esasına göre işlemesidir. Kişiler tamamen kendi rızaları ile komşularına yardım ederler, huzurevinde bulunan kişilere veya hastanedeki hastalara refakat ederler, bakıma ihtiyaç duyan hayvanların bakımlarını gerçekleştirirler. Neticede önce mikro düzeyde eyleme başlayan bireyler arasındaki bağlar zamanla genişler ve tüm topluma yayılır. Toplumsal yapıda bireylerin önce kendi çevresiyle kurmuş oldukları bağlar zamanla toplumsal yapının tüm katmanlarını etkileyecek bir şekilde kurumsallaşmaya başlar.

Musahiplik kurumunu sosyal sermaye olgusundan ayıran en önemli fark da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sadece Alevi olan ve aynı yerleşim yerinde yaşayan aileler arasında musahiplik bağı kurulabilir. Hatta sosyo –ekonomik olarak da birbirilerine denk olan kişilerin musahip olması tercih edilen bir durumdur. Bu yönüyle sosyal sermaye olgusunun bir alt tezahürü olarak karşımıza çıkan musahiplik bağının, gerek akademik yazında tanımlanan gerek toplumsal yapıda izlenen karakteri ile sosyal sermaye bağından çok daha kuvvetli ve kalıcı bir bağa sahip olduğu fakat daha sınırlı bir hedef kitleye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle musahipliğin sosyal sermayeden daha güçlü ve ömür boyu devam eden bir bağ olması fakat toplumsal yapıdaki belirli kişileri içermesi aralarındaki önemli bir farklılıktır.

Güven, işbirliği ve dayanışma temelinde şekillenen sosyal sermaye olgusu; kişilerin birincil derecede ilişki kurdukları küçük yerleşim birimlerinde (kırsal yapı – küçük kentler) daha güçlü ve belirgin bir şekilde izlenebilirken, artan nüfus ile birlikte bireyler arası ilişkilerin zayıfladığı, yabancılaşmanın belirginleştiği ve karşılıklı yükümlülüklerin azaldığı büyük kentlerde ise etkisini kaybetmek-

tedir. Benzer bir durum musahiplik kurumunda da görülmektedir. Alevî-Bektaşî inancında kişinin "Musahib'i" olma yükümlülüğü yedi farzdan birisidir ve kırsal yapıda her Alevinin bir musahibi olması zorunludur. Oysa büyük kentlerdeki zorlu yaşam koşulları ve zayıflayan ilişkilerin bir yansıması olarak her Alevinin mutlaka bir musahibinin olması durumu artık geçerli bir durum olma özelliğini kaybetmiştir.

Sonuç

İçinde yaşadığımız kentsel coğrafyada artan nüfusa ve ağırlaşan yaşam koşullarına paralel olarak kentli bireyler arasındaki iletişim azalmakta ve 'yabancı' olgusu temelinde ilişkiler şekillenmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak kentli bireyler arasında güven duygusu kaybolmakta ve işbirliğine – dayanışmaya imkân verecek araçlar da işlevini kaybetmeye başlamaktadır. Diğer yandan gelecekle ilgili yapılan tüm öngörüler kentlerin ve kentlerde yaşayan kişilerin her geçen gün artacağını, dünya nüfusunun hızlı bir şekilde kentleşeceğini göstermektedir. Dolayısıyla hızla kentleşen bir dünyada, kentlerin yaşanabilir hale gelmesi ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması sorunsalı üzerinde tartışılması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Kentlerde sosyal sürdürülebilirlik araçlarından birisi olarak sosyal sermaye olgusu, akademik literatürde sıklıkla ele alınmaktadır. Toplumdaki diğer bireylerin farkına varılması, karşılıklı etkileşimde bulunulması, işbirliği olanaklarının geliştirilmesi ve hatta diğer kişilere olan güven duygusunun geliştirilmesi yönündeki tüm süreçler ve araçlar sosyal sermaye olgusunun bir bileşeni olarak kabul edilmektedir. Söz konusu süreçler ve araçlar; sivil toplum kuruluşları tarafından geliştirilen projelerde olduğu gibi ikincil düzeyde ve yüzeysel nitelikteki ortak çalışmalar da olabilir veyahut Alevilik anlayışı içinde yer alan musahiplik geleneğinde olduğu gibi derin, kalıcı ve ömür boyu süren bir bağ da olabilir.

Bu çalışmada Alevilik anlayışı içinde yer alan musahiplik geleneğinin bir sosyal sermaye bileşeni olup olamayacağı üzerinde durulmuştur. Neticede musahiplik geleneğinin bir dini inanış biçiminin temel enstrümanlarından birisi olduğu ve bununla birlikte bu bağ ile birbirine bağlanan kişilerin hem dini bir vecibeyi yerine getirmeleri nedeniyle dini bir boyutu olduğu hem de yaşamlarını köklü olarak etkilemesi nedeniyle sosyal bir boyutu olduğu tespit edilmiştir. Bu anlamda sosyal sermaye olgusundan tamamen farklı olmamakla birlikte sosyal sermaye kavramının hedeflerinden çok daha derin ve anlamlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.

Netice olarak musahiplik geleneği ile sosyal sermaye olgusunun içinde yer aldığı toplulukta tutkal işlevini görmeleri, gönüllük esasına dayanmaları, güven

ve dayanışmanın temel değerler olarak kabul görülmesi, geleceğin kentlerinde sosyal sürdürülebilirliğin sağlanması yönünde önemli araçlar olduklarını ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Abu-Lughod, L. (2004); *Peçeli Duygular*, Ertüzün, S. (çev.), Epsilon Yayınları, İstanbul.

Akdoğan, A. A. (2002); "Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları: Sempozyum Bildirileri,* Özdek, Y. (ed.), TODAIE Yayınları, Ankara.

Ayata, S. (2003); "Yeni Orta Sınıf Ve Uydu Kent Yaşamı", Kandiyoti, D. ve Saktanber, A. (haz.), *Kültür Fragmanları: Türkiye'de Gündelik Hayat,* Metis Yayınları, Ankara.

Azar, B. (2013); "Sözlü Geleneğin Kurumsallaşması: Gelenekten Geleceğe Musahiplik Örneği", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,* Cilt. 2, Sayı 3, s. 74-87.

Baumann, Z. (1999); *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bagchi-Sen, S.; vd. (2000); "Towards A Comprehensive Geographical Perspective On Urban Sustainability", *Final Report of the 1998 National Science Foundation Workshop on Urban Sustainability*.

Bal, H. (1997); *Alevi-Bektaşi Köylerinde Toplumsal Kurumlar,* Ant Yayınları, İstanbul.

Balkanlıoğlu, M. A. ve Irmak, F. (2014); "Bir Sosyal Sermaye Türü Olarak Türkiye'deki Alevi Sosyal Örgütleri Ve Faaliyetlerinin İncelenmesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi,* Sayı 70, s. 139 – 159. DOI:10.12973/hbvd.70.117.

Balkanlıoğlu, M. A. (2006); *Aleviliğin Günümüzdeki Problemleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Bourdieu, P. (1986); "The Forms of Capital". Ed. J. G. Richardson, *The Handbook of Theory: Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, NewYork, s. 241-258.

Bozkurt, F. (2006); *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik,* Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Bozkurt, F. (1990); *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, Yön Yayınları, İstanbul.

Bulut, H. İ. (2013); "Alevi –Bektaşi Türkmen Geleneğinde Sosyal Dayanışma ve Kardeşlik Kurumu Olarak "Musahiplik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi,* Sayı 65, s.101- 118

Caldeira, T. (1996); "Building Up Walls: The New Pattern of Spatial Segregation in Sao Paulo", *International Social Science Journal,* No 147, March.

Callois, Jean-Marc ve Aubert, Francis (2007). "Towards Indicators of Social Capital for Regional Development Issues: the Case of French Rural Areas". *Regional Studies,* vol. 41, No.6, s. 809-821.

Coleman, J. (1988); "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Jour-*

nal of Sociology, Supplement, University of Chicago, s. 95-120.

Çatlı Özen, G. (2013); *İstanbul'da Üç Cem Evinde Devam Eden Alevi Topluluklarda Kentleşme Bağlamında Kültürel Aktarım,* Doktora Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Diken, B. (1997); "Richard Sennett, Kamusal Yaşam ve Kent", *Birikim Dergisi,* Sayı 88-89, s. 35-41.

Ekinci, M. (2002); *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul.

Eröz, M. (1977); *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik,* Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Ersal, M. (2013); *Alevi – Bektaşi İnanç Sisteminde Hiyerarşik Yapı: Çubuk Havzası Aleviliği Örneği*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi.

Field, J. (2006); *Sosyal Sermaye*, Bilgen, B. ve Şen. B. (çev.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Fukuyama, F. (1999); "Social Capital and Civil Society", *1 October 1999 IMF Conference on Second Generation Reforms,* The Institute of Public Policy George Mason University.

Gül, İ. (2014); "Bir Sosyal Sistem Olarak Alevilik", *Hünkâr: Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi*, cilt 1, Sayı 1, s. 67-82.

Grootaert, C. vd. (2003); "Measuring Social Capital: An Integrated Questionnaire", http://www.povlibrary.worldbank.org/library/view/11998 (Erişim Tarihi:15.04.2007).

Jacobs, J. (1992); *The Death and Life of Great American Cities,* Vintage Books, New-York.

Karagül, M. ve Masca, M. (2005); "Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Bahar (1): 37-52.

Karakurt, E. (2002); *Küreselleşme ve Küresel Yerel Süreçlerde Üst Gelir Grubu Konutu Örneği: Bursa – Bademli,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Keleş, R. (2013); *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, Ankara.

Korkmaz, E. (2005); *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Korkmaz, E. (1997); *Alevilik ve Aydınlanma*, Pencere Yayınları, İstanbul.

Köse, E. (2004); "Yeni Bir İktidar Tarzı Olarak Liberal Yönetim Zihniyeti Ve Beşeri-Sosyal Sermaye Kavramı". *3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi,* 25-26 Kasım 2004. Osmangazi Üniversitesi. Eskişehir.

Kıray, M. (1982); "Toplumsal Değişme ve Kentleşme", *Kentsel Bütünleşme,* TGAV Yayınları, Ankara, s.57-66.

Marcuse, P. and Kempen, R.V. (2000); *Global Cities,* Blackwell Publishers, Massachusetts.

Özdemir, A. B. (2007); "Sanal Topluluklarda Sosyal Sermaye Oluşabilir Mi?", İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, http://www.isguc.org/?avc=arc_view.php&ex=263&pg=m, (Erişim Tarihi:12.02.2007).

Paldam, M. (2000); "Social Capital: One or Many? Definition and Measurement"; *Journal of Economic Surveys, Vol.* 6, No. 7, s.1-22.

Putnam, R. (2000); *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster Press, NewYork.

Rosero –Bixby, L.; Collado, A.; Seligson, A. M. (2005); "Social Capital, Urban Settings and Demographic Behavior in Latin America", *IUSSP XXV International Population Conference*, France.

Sennett, R. (1996); *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sporer, Z. (2004); "Knowledge-Based Economy and Social Capital in Central and East European Countries", *Eastern European Economics*, Vol 42, No 6, October-December.

Su, S. (1995); "Postmodern Dönem Semptomları" *Birikim Dergisi, sayı* 74, s. 22-31.

Subaşı, N. (2002); "Türk Modernleşmesi ve Alevilik", *Folklor/Edebiyat Dergisi,* Cilt VIII, Sayı XXIX, s. 91-122.

Şenkal, A. (2005); "Sosyal Politika Ve Sosyal Sermaye: Sosyal Sermayenin Sosyal Politikaya Etkileri Konusunda Bir Değerlendirme", *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi,* Cilt 8, Sayı 1, Ocak.

Türkdoğan, O. (1995); *Alevi Bektaşi Kimliği*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Türkkekul, R. (2016); "Alevi Ritüelleri: Bismil Örneği", *Ankara Üniversitesi Antropoloji Dergisi, sayı* 31, s.159-178.

Tüylüoğlu, Ş. (2006); "Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi,* sayı 12, s.14-60.

Trigilia, C. (2001); "Social Capital and Local Development", *European Journal of Social Theory,* Vol 4, No 4.

Woolcock, M. (1998); "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Theory and Society, No* 27.

Yaman, A. (2012); *Alevilik & Kızılbaşlık Tarihi*, Kalipso Lüx Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, R. (2012); "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri"; *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi, s.* 135- 162.

Yılmaz, N. (2005); *Kentin Alevileri: Reşadiye, İkitelli Örneği,* İstanbul Kitabevi, İstanbul.

Zukin, S. (1995); "Whose Culture? Whose City?", *The Culture of Cities,* Blackwell Publishers, Cambridge.